

**УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИ
ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

На правах рукопису

КАРПЕНКО О. Д.

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ**

Спеціальність: 12.00.07. - теорія управління; адміністративне
право і процес; фінансове право.

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ - 1997

00737920 (S)

Дисертація з рукописом.

AB 38 231

Дисертацію виконано на кафедрі державного управління та менеджменту Української академії державного управління при Президентові України.

Науковий керівник - член-кореспондент Академії правових наук України, доктор юридичних наук
Мироненко Н.М.

Офіційні опоненти:

Доктор юридичних наук,
професор **Калюжний Р. А.**

Кандидат юридичних наук
Онищук М.В.

Провідна організація: Академія Служби безпеки України.

Захист відбудеться "15" липеня 1997 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.01.01.41. по захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук при Київському університеті імені Тараса Шевченка (252017, м. Київ - 17, вул. Володимирська, 60).

Автореферат розісланий "12" серпня 1997 р.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Київського університету ім. Тараса Шевченка (252017, м. Київ-17, вул. Володимирська, 60).

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Бобровник С.В.

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та рівень наукового дослідження. Наука, культура та освіта - сфери людської діяльності, які забезпечують відтворення економіки на новій технологічній основі та є основним джерелом її прогресу, забезпечують будь-якій державі цивілізований розвиток. Це є однією з провідних тенденцій розвитку світової економіки. Рівень науки, сприятливість та використання у суспільному виробництві її результатів є основою безпеки держави.

Україна - держава з високим рівнем наукового інтелектуального потенціалу. Цей рівень не може залишатися незмінним. Він повинен не тільки підтримуватись, а й постійно зростати, бо в іншому випадку основа соціально-економічного прогресу буде руйнуватися.

Ефективність науки і техніки визначається не тільки їх внутрішніми об'єктивними закономірностями розвитку, але й залежить від стану економіки, від політики держави по відношенню до використання

результатів творчої інтелектуальної діяльності, від ефективності управління наукою.

Забезпечення розвитку творчої інтелектуальної діяльності людини, використання її результатів, одним з яких є об'єкти промислової власності, в суспільному виробництві відносяться до найважливіших функцій будь-якої цивілізованої держави.

В умовах обмеженості природних ресурсів при значному рівні не реалізованого наукового потенціалу країни гостро постає необхідність посилення державного регулювання і державного управління в сфері промислової власності, спрямованих на забезпечення умов найбільш ефективного їх використання.

Нажаль, ця істина не враховується в процесі практичних реформ в Україні. Оцінюючи соціально-економічну ситуацію, яка склалася в Україні, урядові програми подолання кризи в країні, можна зробити висновок, що орієнтація на використання інтелектуального потенціалу держави, як фактор розвитку України, в них практично відсутня, а законодавство України у галузі економіки та науки, що перебуває у стадії формування, надто фрагментарно та непослідовно вирішує цю проблему.

Існуючий рівень правового захисту прав і законних інтересів заявників, власників охоронних документів та інших заінтересованих осіб не відповідає сучасному змісту економічних відносин, не сприяє створенню ринку науково-технічної продукції. Не існує комплексного механізму юридичної відповідальності за правопорушення в сфері створення та використання об'єктів промислової власності.

Цивільне законодавство не містить норм, що регулюють суспільні відносини в сфері промислової власності. Відсутні організаційно-правові механізми розгляду спорів у порядку адміністративної юстиції. Немає реальних дієвих механізмів, які запобігали б незаконному використанню та тиражуванню об'єктів промислової власності.

Захист прав і інтересів творчих колективів і окремих вчених не забезпечується системою правових, процесуальних та організаційних гарантій, що надає держава. Все ще недосконалий організаційно-правовий механізм державного впливу на процес науково-технічного міжнародного співробітництва.

Існуюча система охорони державної та комерційної таємниці у сфері інтелектуальної діяльності не повністю забезпечує необхідний рівень патентного захисту інтелектуального продукту та цивілізований режим передачі об'єктів промислової власності споживачам у відповідності з нормами міжнародного права.

Сьогодні управління в сфері інтелектуальної, у тому числі промислової власності здійснюють більш ніж десять міністерств, комітетів та відомств. В той же час відсутня належна координація їх діяльності, чітко не визначена сфера їх впливу та відповідальності.

Викладене свідчить про те, що зміст законодавства у сфері інтелектуальної, в тому числі і промислової, власності увійшов у протиріччя з об'єктивними тенденціями розвитку суспільних відносин. У значній мірі таке положення пов'язане з недостатнім розумінням значення проблеми у державних органах, що формують внутрішню політику держави і як результат цього - наявність неефективної системи формування і реалізації державної політики в сфері наукової та науково-технічної діяльності, інтелектуальної власності.

Друга причина полягає у відсутності комплексних системних досліджень проблеми державного регулювання та державного

управління у названій сфері. Сьогодні відсутня науково обгрунтована концепція формування і реалізації державної політики в сфері інтелектуальної творчої діяльності в умовах переходу до ринкових відносин, як основи для послідовної законодавчої стратегії на рівні спеціального монографічного дослідження.

Ця проблема носить багатоаспектний характер, приваблює дослідників різних галузей знань. Предмет дослідження юридичної науки складають організаційно-правові проблеми створення і використання об'єктів промислової власності, формування та функціонування системи державного регулювання та державного управління у названій сфері, формування та розвитку системи державного захисту у названій сфері, гармонізації національного законодавства з законодавством інших країн світу. Окремі питання зазначеної проблематики раніше досліджувалися в юридичній науці.

Основна увага приділялась аналізу договірних форм організації процесу створення і використання нової техніки, винахідництва, раціоналізації, науково-технічної творчості, окремим питанням госзрахунковій організації робіт по новій техніці, формуванню і реалізації науково-технічної політики в соціально-політичному аспекті. Досліджувались організаційно-правові проблеми управління НТП в умовах кардинальної його перебудови та переходу до ринкових відносин.

Для вітчизняної правової науки розробка проблем державного регулювання і державного управління в сфері промислової власності є новим і недостатньо розвинутим напрямком наукового пошуку. В різні періоди і під різним кутом зору до проблем інтелектуальної власності звертались вчені України, а саме: Азімов Ч. Н., Бошицький Ю. Л., Волошко С. Д., Калюжний Р. А., Мельник Є. Ф., Мироненко Н. М., Онищук М. В., Підопригора А. А. Серед вчених Росії - Бачило І. Л., Венгеров А. Б., Дозорцев В. А., Зенін І. А., Маміофа І. Е., Рассохін В. П., Ринг М. П., Торкановський Є.П. Однак і сьогодні у правовій літературі України відсутні спеціальні теоретичні розробки проблеми вдосконалення державного регулювання і державного управління в сфері промислової власності в умовах становлення і розвитку державної незалежності України, створення ринкових відносин в сфері наукової та науково-технічної діяльності і формування національного

законодавства в сфері інтелектуальної, в тому числі і промислової, власності.

В той же час у зарубіжній, особливо західно-європейській правовій науці, протягом останнього десятиріччя проблема державного впливу в сфері інтелектуальної власності стала однією з найбільш актуальних, що широко обговорюється як на концептуальному рівні, так і на рівні конкретно-правового аналізу. Цьому сприяють також і процеси гармонізації законодавства у названій сфері, що відбуваються у Європі. У країнах ЄС накопичений не тільки теоретичний досвід, але й практика застосування відповідного законодавства при вирішенні конфліктів у сфері інтелектуальної власності, як на рівні національного законодавства, так і на рівні застосування міжнародно-правових актів, у тому числі і судова практика.

Вступ України до Ради Європи і до міжнародного науково-технічного співтовариства об'єктивно обумовлює необхідність активізації процесу приведення законодавства України у відповідність до вимог міжнародних договорів в сфері промислової власності і реформування існуючих організаційно-правових механізмів впливу держави на цю сферу.

Вказані аспекти проблеми сьогодні залишаються "білими плямами" в національній правовій науці та науці управління. Це не відповідає потребам теоретичного та науково-прикладного забезпечення розпочатих, та тих, що мають відбутись у майбутньому перетворень у цій сфері. Викладене зумовило вибір автором теми даного дисертаційного дослідження.

Мета та завдання дослідження. Основною метою цього дисертаційного дослідження є теоретико-правовий і науково-прикладний аналіз сучасного стану існуючої системи державного управління в сфері промислової власності, явищ і процесів близьких за соціальною спрямованістю до нього - державного регулювання, державної системи захисту прав та законних інтересів людини - розробка можливих шляхів їх подальшого розвитку та удосконалення в умовах розвитку ринкових відносин, гармонізації національного законодавства в досліджувальній сфері.

Виходячи з цього основну увагу дисертант зосередив на вирішенні таких завдань:

- дослідити суспільні відносини, що виникають в сфері промислової власності, як об'єкт державного регулювання і державного управління, визначити їх особливості, уточнити понятійний апарат проблеми;

- розкрити суть державного регулювання і державного управління в сфері промислової власності, як самостійних функцій держави, показати їх взаємозв'язок і відмінність;

- виявити систему і структуру державних органів, які здійснюють державний вплив в названій сфері, сформулювати практичні пропозиції, що спрямовані на удосконалення їх організації та діяльності;

- показати основні тенденції розвитку правового регулювання в сфері промислової власності, визначити місце законодавства у названій сфері в системі законодавства України, дати пропозиції про основні напрями його удосконалення у структурному та змістовному аспектах;

- розкрити зміст та структуру державної системи захисту промислової власності, визначити в ній місце системи правової охорони прав і законних інтересів заявників, власників охоронних документів на об'єкти промислової власності та інших заінтересованих осіб;

- показати сучасний стан розвитку інституту юридичної відповідальності в сфері промислової власності, розробити практичні пропозиції та рекомендації, які спрямовані на удосконалення механізмів цивільно-правової, кримінально-правової та адміністративно-правової відповідальності, організаційно-правових гарантій її застосування.

Об'єктом дисертаційного дослідження з позиції теорії державного управління і науки адміністративного права виступає комплекс суспільних відносин, які виникають у процесі правомірного використання об'єктів промислової власності, а також у зв'язку з правопорушеннями у досліджувальній сфері.

Предметом цього дослідження виступають суспільні відносини, які виникають і реалізуються як цілеспрямований вплив держави, в особі її органів, на процес використання об'єктів промислової власності. Основна увага в роботі приділяється проблемам державного

управління в сфері промислової власності. Враховуючи, що державне управління, як соціальне явище не відокремлене, а знаходиться в певному соціальному середовищі, предметом дослідження цієї роботи стали питання державного регулювання і проблеми формування державної системи захисту в сфері промислової власності. Вони розглядаються у тій мірі, яка дозволяє більш глибоко та комплексно показати державне управління крізь призму специфіки суспільних відносин, що виникають у цій сфері. Враховуючи, що діяльність державних органів, які здійснюють державне регулювання і державне управління в сфері промислової власності, знаходить своє відображення в актах регулювання і в актах управління - в законах і підзаконних актах - предметом дослідження цієї роботи, стало законодавство України у даній сфері. Вхідження України у міждержавні, міжнародні союзи по охороні промислової власності вимагає приведення національного законодавства України у відповідність до вимог міжнародно-правових актів, у зв'язку з цим предметом дисертаційної роботи стали і міжнародні конвенції, що засновують міждержавні союзи, членом яких є Україна.

Крім міжнародно-правових актів у сферу дослідження були також включені законодавчі акти інших країн світу (Франції, Австрії, Японії, КНР, США, Німеччини), які викликають найбільший інтерес з точки зору досвіду створення системи правового регулювання та більш глибокої детальної розробки окремих його механізмів, що відносяться саме до сфери регулювання національного законодавства, а не до сфери міжнародного публічного права.

Методологічну основу дисертації складають загально визнані методи наукового пізнання, в першу чергу, формально-логічний, нормативний, порівняльно-правовий, системно-структурний, соціологічний. Автор також використав єдність конкретно-історичного і концептуального підходів до дослідження об'єкту і предмету дисертаційної роботи, а також спеціальні юридичні методи аналізу і тлумачення правових норм.

Ідеї, що були висловлені у дисертації, базуються на дослідженнях проблем державного управління, що здійснили такі вчені-юристи, як: Авер'янов В. Б., Бахрах Д. Н., Бачило І. Л., Венгеров А. Б., Вишняков В. Г., Козлов Ю. М., Кубко Є. Б., Курашвілі Б. П., Лазарев Б. М., Луньов

О. Є., Нижник Н. Р., Пискотін М. І., Селіванов В. М., Сіренко В. Ф., Тихомиров Ю. О., Туманов Г. О., Цветков В. В., Юзьков Л. П., Ямпольська Ц. О.

Використання у роботі пізнавальних засобів системного підходу, визначило необхідність звернення автора до сучасних філософських розробок таких вчених, як: Афанасьєва В. Г., Кагана М. С., Кузьміна В. П., Рабіновича П. М., Шептуліна О. П., Юдіна Е. Г. та інших.

Імперічну базу дослідження складає практика діяльності державних органів, що здійснюють управління в сфері промислової власності, а також правозастосувальна діяльність судових органів. Джерелом практичних узагальнень стала активна участь дисертанта у підготовці проектів нормативних актів у сфері наукової та науково-технічної діяльності.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що воно є першою в адміністративно-правовій науці та науці управління комплексною монографічною розробкою організаційно-правових проблем державного регулювання і державного управління в сфері промислової власності у сучасний період формування ринкових відносин і національного законодавства в досліджувальній сфері; викладаються концептуальні положення відносно загальної стратегії в питаннях удосконалення і гармонізації національного законодавства в сфері інтелектуальної власності в процесі здійснення соціально-економічних і правових реформ в Україні.

Наукова новизна дисертації відображається у сформульованих та висловлених у ній ідеях і положеннях, які виносяться на захист:

- визначення феномена державного регулювання, як владно-політичної діяльності Верховної Ради України, що спрямована на упорядкування суспільних відносин у відповідності до прийнятих політичних рішень, визначених соціальних пріоритетів і орієнтирів розвитку суспільства, завдяки впливу на інтереси і потреби суб'єктів соціального життя, з наданням їм можливості вибору варіантів своєї поведінки, шляхом прийняття актів державного регулювання;

- висновок про те, що державне управління є похідним від державного регулювання, оскільки покликане практично здійснювати

цїлі та завдання, що накреслені у політичних рішеннях, які були трансформовані в акти регулювання - закони; акти регулювання складають основу для створення та функціонування управлінських структур, життєдіяльності системи державного управління;

- об'єктами державного регулювання виступають соціальні системи, окремі процеси і тенденції в різних сферах соціального життя, в тому числі, і в сфері створення та використання об'єктів промислової власності; об'єкт державного регулювання не персоніфікований як у структурному, так і в особистісному відношенні, у суспільному житті має прояв у багатьох аспектах та рівнях;

- визначення державного управління в сфері промислової власності як владно-організуючої, адресної, цілеспрямованої, практичної спеціальної діяльності суб'єктів управління - органів управління (органів виконавчої влади) по прямому безпосередньому керівництву діяльністю суб'єктів соціального життя, яка носить директивно-наказовий (імперативний) характер, та знаходить свій прояв завдяки прийняттю управлінських рішень стосовно відповідної соціальної системи - визначеної системи державного управління; об'єктом управління у цій системі є воля та поведінка окремих індивідуумів, їх колективів, об'єднань, соціальних груп, до яких звернутий управляючий вплив, що виражений в актах управління;

- авторська концепція розмежування державного регулювання і державного управління, як самостійних функцій держави;

- висновок про те, що промислова власність, як об'єкт управління в структурно-змістовному відношенні є творчою, інтелектуальною діяльністю окремих індивідуумів та їх колективів по створенню винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів та послуг; об'єктом державного управління в сфері промислової власності буде виступати і діяльність, що характеризується як недобросовісна конкуренція; в організаційно-структурному аспекті об'єктом державного управління в сфері промислової власності є діяльність науково-дослідних, проектно-конструкторських, технологічних, виробничих колективів, організацій, підприємств, установ, яка спрямована на створення та використання об'єктів промислової власності;

- об'єкт державного впливу у сфері промислової власності характеризується трьома видами діяльності: а) інтелектуальною, творчою діяльністю, якій притаманний високий ступінь вірогідності очікуваних результатів, що залежать у значній мірі від індивідуальних здібностей їх створювачів; б) діяльність прикладного науково-виробничого характеру, в процесі якої здійснюється перевірка можливостей втілення творчої ідеї в продукт виробничої діяльності; в) діяльність по використанню об'єктів промислової власності, яка включає їх у сферу обігу та виробництва; перший вид діяльності знаходиться поза межами прямого державного впливу, другий та третій вид діяльності є об'єктом як державного регулювання, так і в більшій мірі об'єктом державного управління;

- пропозиції по створенню організаційно-правового механізму, який регламентує взаємовідносини роботодавця та автора в процесі створення "службових" винаходів; визначення критеріїв віднесення винаходів до категорії "службових"; пропозиції про введення в законодавство України поняття "вільного" винаходу, умови переходу "службового" винаходу у "вільний";

- висновок про те, що однією з функцій суб'єктів управління у сфері промислової власності є функція корекції внутрішньої структури і методів діяльності суб'єкта управління; її зміст складають: аналіз і синтез результатів оцінки ефективності рішень, що приймаються; моделювання організаційної структури, розробка відповідних моделей перерозподілу повноважень як всередині структуру конкретного органу управління, так і між органами управління, які складають у своїй сукупності управляючу підсистему; опрацювання різних варіантів організації потоків управлінської інформації; вибір найбільш ефективної моделі суб'єкта управління і здійснення відповідної реорганізації управлінської системи;

- визначення державної патентної системи України, як системи охорони об'єктів промислової власності, а також прав та інтересів їх авторів, власників охоронних документів, яка складається з таких елементів: сукупність правових актів, що забезпечують регулювання суспільних відносин в сфері промислової власності; система державних органів і організацій, що здійснюють окремі функції управління і

охорони в сфері промислової власності; інформаційна база; кадровий потенціал;

- висновок про, що державну патентну систему України повинен очолити Держпатент України як самостійний орган виконавчої влади, безпосередньо підпорядкований Кабінету Міністрів України; до складу патентної системи України має увійти Державний центр патентної експертизи, Апеляційна рада по розгляду скарг заявників, Державна патентна бібліотека, Державний інститут патентознавства, Державний фонд патентної інформації, Державний фонд винаходів і корисних моделей України;

- основною метою діяльності Держпатенту України повинно стати формування і реалізація єдиної державної політики в сфері охорони промислової власності; основні його функції: нормотворча діяльність; реєстрація ліцензійних договорів та контроль за їх законністю; ведення державних реєстрів; публікація та розповсюдження патентної інформації про об'єкти промислової власності; здійснення міжнародного обміну патентною інформацією, співробітництво в галузі охорони промислової власності; моніторинг правової охорони промислової власності на території України; здійснення загального керівництва підвідомчими організаціями; визначення політики інформаційної та видавничої діяльності;

- основними функціями Міннауки України повинні бути б стати: забезпечення загального керівництва та координації здійснення загальнодержавних НДДКР; аналіз виконання міжвідомчих НДДКР та галузевих науково-технічних програм, підготовка рекомендацій по підвищенню ефективності їх реалізації; забезпечення сприяння виконання регіональних програм; мобілізація наукових, технічних та фінансових ресурсів для виконання найважливіших державних національних науково-технічних програм; розробка програм, спрямованих на становлення та розвиток галузей індустрії, які засновані на використанні об'єктів промислової власності; участь у створенні системи захисту національних інтересів в галузі використання результатів наукової та науково-технічної діяльності; підготовка пропозицій по формуванню податкового, кредитного та інвестиційного механізмів, стимулюючих винахідницьку та іншу творчу діяльність, а також виробничу діяльність, що заснована на впровадженні об'єктів

промислової власності; розробка механізму інвестування в процесі створення наукоміських технологій;

- висновок про те, що на галузеві міністерства додатково слід було б покласти виконання таких функцій: участь у формуванні пріоритетів розвитку науки та техніки і державних науково-технічних програм; формування і організація виконання програм науково-технічного розвитку відповідних галузей; розробка заходів по удосконаленню системи управління в сфері промислової власності, відповідальність за рівень науково-технічного розвитку галузі;

- необхідність створення Державної експертно-консультативної науково-технічної аналітичної ради, основними функціями якої могли б стати: визначення цілей і проблем розвитку суспільства; систематичний аналіз державної політики в сфері наукової та науково-технічної діяльності і підготовка рекомендацій Верховній Раді України по її коректуванню; довгострокове прогнозування виникнення можливих проблем розвитку суспільства та визначення роді науково-технічного потенціалу в їх вирішенні;

- висновок про те, що законодавство в сфері інтелектуальної власності є самостійною галуззю законодавства в системі законодавства України; пропонується авторська концепція про співвідношення спеціального законодавства в сфері інтелектуальної власності та Цивільного кодексу України;

- пропозиція розглядати ефективність закону як процес, який складається з: стадії прогнозування соціальної ефективності закону, стадії створення закону, яка повинна забезпечити його соціальну ефективність та стадії оцінки ефективності, виявлення умов, які впливають на неї;

- пропозиція класифікувати фактори, які впливають на ефективність законодавства по двох групах: а) загальні, що включають у себе фактори, які мають відношення в цілому до процесу правотворчості; б) спеціальні - що впливають як на саму якість закону, так і на його реалізацію;

- обґрунтування необхідності розробки на законодавчому рівні комплексного організаційно-правового механізму захисту прав і законних інтересів суб'єктів суспільних відносин, які виникають в процесі створення і використання винаходів, корисних моделей,

промислових зразків, знаків для товарів і послуг, який забезпечив би: створення умов для розвитку творчої активності окремих індивідуумів і творчих наукових колективів; розвиток відносин по практичному використанню об'єктів промислової власності, включаючи і державну підтримку у цій сфері; розвиток ринкових відносин в сфері промислової власності;

- авторська позиція відносно структурно-функціональної характеристики державного захисту промислової власності;

- пропозиції по удосконаленню механізму адміністративної відповідальності в сфері промислової власності: 1) доповнити адміністративне законодавство такими складами правопорушень: а) неправомірне маркірування товарів; б) підміна товару чи послуг; в) зберігання, продаж чи поставка контрафактних і обманним шляхом маркірованих товарів; г) злісне порушення строків розгляду заявок та видачі охоронних документів службовцями Держпатенту України; 2) уніфікувати адміністративні санкції; 3) ввести спеціальний суб'єкт відповідальності;

- пропозиції по удосконаленню механізму кримінальної відповідальності у сфері промислової власності: 1) ввести спеціальний суб'єкт відповідальності - експерта, патентознавця, службовця державної патентної системи; 2) посилити санкції - збільшити розмір штрафу; у випадку нанесення значної шкоди передбачити, як вид покарання, позбавлення волі; відносно спеціального суб'єкту злочину передбачити у якості додаткової міри покарання позбавлення права на заняття визначеним видом діяльності; 3) ввести додаткові склади злочину стосовно таких об'єктів промислової власності, як промисловий зразок та знак для товарів та послуг; 4) додатково ввести склади злочинів, що передбачають відповідальність за удаване маркірування, обманну імітацію, контрафакцію;

- пропозиції по удосконаленню механізму цивільно-правової відповідальності в сфері промислової власності: 1) передбачити нові види договорів у Цивільному кодексі України - договір купівлі-продажу охоронного документу, ліцензійні договори, а також у випадку їх порушення - відповідні їм санкції; 2) збільшити перелік деліктів, за рахунок включення до глави 40 ЦК України статей, що передбачають

відповідальність за недоговірне спричинення шкоди; 3) розширити сферу застосування відшкодування моральної шкоди.

Теоретичне і практичне значення дисертації визначається декількома аспектами. Головний науково-дослідницький результат полягає в спробі створення основ наукової теорії співвідношення та взаємодії механізмів державного регулювання і державного управління в сфері промислової власності, як основи забезпечення ефективної системи державного впливу, включаючи і систему законодавчого регулювання у цій сфері.

Прикладний аспект дисертаційного дослідження пов'язаний з можливістю практичного використання висловлених у роботі пропозицій у законотворчому процесі, а також у правозастосувальній діяльності відповідних державних органів. Результати дослідження можуть бути також використанні в подальших наукових розробках цієї проблематики, в учбовому процесі, а також при підготовці управлінських кадрів.

Апробація результатів дисертаційного дослідження проводилась автором на міжнародних та інших наукових, науково-практичних конференціях, симпозіумах, нарадах, круглих столах.

Окремі концептуальні положення дисертації, а також практичні рекомендації в галузі удосконалення правового регулювання в сфері наукової та науково-технічної діяльності містяться у ряді наукових записок, що направлялися до Верховної Ради України, експертних висновках на проекти нормативних актів, в проектах нормативних актів, в розробці яких приймав участь дисертант. Серед яких 1) наукові записки: а) "Удосконалення правового забезпечення організаційних форм створення та використання об'єктів промислової власності на територіальному рівні"; б) "Питання організаційно-правового забезпечення створення патентної системи в Україні";

2) проекти правових актів: а) Закон України "Про статус наукового працівника"; б) Концепція приватизації об'єктів науково-технічної сфери; в) Положення "Про порядок проведення державної сертифікації діяльності фізичних та юридичних осіб в сфері наукової та науково-технічної експертизи"; г) Положення "Про Апеляційну раду Держпатенту України"; д) нова редакція Закону України "Про основи державної політики у науковій та науково-технічній сферах";

3) зауваження та пропозиції до правових актів: а) проекту Закону України "Про топографо-геодезичну та картографічну діяльність"; б) Закону України " Про основи державної політики в сфері науки та науково-технічної діяльності"; в) проекту Положення "Про Апеляційну раду Держпатенту України"; г) Положення "Про порядок розгляду скарг в апеляційній Раді Держпатенту України".

Наукові результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в публікаціях автора: в розділ колективної монографії, наукових статтях, рецензіях, тезах, та в інших виданнях. За результатами дослідження підготовлена індивідуальна монографія.

Структура дисертації. У відповідності до мети та завдань дослідження структура дисертації включає вступ, дві глави, кожна з яких складається з чотирьох параграфів, заключення, список літератури.

II. ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми, аналізується стан її дослідження у вітчизняній та зарубіжній літературі, визначаються мета і завдання, наукова новизна, теоретична та практична цінність роботи, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

У главі першій - "Теоретичні основи державного регулювання і державного управління в сфері промислової власності" розглядається соціально-економічна та організаційна природа промислової власності, як специфічного об'єкту державного регулювання та державного управління; розкривається зміст основних категорій та понять науки управління стосовно об'єкту дослідження; формується загальна теоретико-методологічна концепція державного регулювання та державного управління в сфері промислової власності; визначається зміст, структура та основні тенденції розвитку законодавства у сфері промислової власності та його місце у системі законодавства України.

Наукова розробка теоретичних та практичних проблем державного регулювання та державного управління в сфері промислової власності, яка здійснена в дисертації дала змогу прийти до висновку, що державне регулювання і державне управління є самостійними, водночас взаємопов'язаними функціями держави у сучасний період її розвитку.

Державному регулюванню у сфері промислової власності, як функції держави притаманні наступні риси: 1) воно є початковою стадією реалізації науково-технічної політики та має владно-політичний характер; 2) його соціальне призначення полягає в організації та упорядкуванні суспільних відносин, суб'єктом яких виступають індивідууми, соціальні групи та держава; 3) соціальне призначення реалізується завдяки забезпеченню стратегічного перспективного комплексного розвитку суспільства в політичній, економічній, науково-технічній, соціальній галузях; 4) здійснення державного регулювання відбувається шляхом використання непрямих методів впливу; 5) суб'єктом регулювання виступає Верховна Рада України; 6) об'єктом державного регулювання виступають процеси і тенденції розвитку суспільних відносин в галузі науки, техніки, виробництва, обміну, пов'язані з процесом створення та використання об'єктів промислової власності; 7) формою вираження є акт регулювання (закон), в який трансформується політичне рішення.

Визначення основних рис державного регулювання дозволило визначити його, як владно-політичну діяльність Верховної Ради України, що спрямована на упорядкування суспільних відносин у відповідності до прийнятих політичних рішень, визначених соціальних пріоритетів і орієнтирів розвитку суспільства завдяки впливу на інтереси і потреби суб'єктів соціального життя, з наданням їм можливості вибору варіантів своєї поведінки, шляхом прийняття актів державного регулювання.

В главі формулюється також визначення державного управління, у сфері промислової власності як владно-організуючої, адресної, цілеспрямованої, систематичної, практичної, спеціальної діяльності суб'єктів управління - органів управління (органів виконавчої влади) по прямому, безпосередньому керівництву діяльністю суб'єктів соціального життя, яка носить директивно-наказовий (імперативний) характер, та знаходить свій прояв завдяки прийняттю управлінських рішень. Державне управління є засобом практичного здійснення державного регулювання, є другою стадією реалізації політичних рішень у сфері наукової та науково-технічної діяльності. В свою чергу акти державного управління є формою і засобом реалізації актів регулювання.

Таким чином, державне управління є похідним від державного регулювання, покликано практично здійснити цілі та завдання, які накреслені у політичних рішеннях, які були трансформовані в акти регулювання, тобто у закони. Акт регулювання є основою для створення та функціонування управлінських структур, життєдіяльності системи державного управління у сфері промислової власності.

Соціальна мета державного регулювання і державного управління - цілеспрямоване упорядкування суспільних відносин. Поруч з цим, державне регулювання покликане визначити та закріпити на рівні прийнятих актів регулювання загальну політику в сфері наукової та науково-технічної діяльності, вектори, соціальні пріоритети, принципи, які є основою для побудови та функціонування системи державного управління. Соціальна роль та спрямованість державного регулювання та державного управління, які знаходять свій прояв у специфічних актах регулювання та актах управління, зміст суспільних відносин у сфері промислової власності зумовляють склад та зміст функцій, що реалізуються в процесі функціонування названих систем. Зміст функцій і методів їх реалізації є суттєвим критерієм відміни названих соціальних систем. В дисертації розглядається особливість методів державного регулювання та методів державного управління у сфері промислової власності, співставляються ці соціальні системи не лише виходячи із змісту функцій та методів, а також з урахуванням особливостей системи органів, які здійснюють такого роду діяльність.

У главі з позицій організаційно-структурного та функціонального підходів формулюється висновок, що промислова власність, як об'єкт управління в структурно-змістовному відношенні є творчою, інтелектуальною діяльністю окремих індивідуумів та їх колективів по створенню винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів та послуг; об'єктом державного управління в сфері промислової власності буде виступати і діяльність, що характеризується як недобросовісна конкуренція; в організаційно-структурному аспекті об'єктом державного управління в сфері промислової власності є діяльність науково-дослідних, проектно-конструкторських, технологічних, виробничих колективів, організацій,

підприємств, установ, яка спрямована на створення та використання об'єктів промислової власності.

Разом з цим діяльність, що характеризує промислову власність, як об'єкт управління, реалізується у суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із створенням та використанням об'єктів промислової власності. Ці суспільні відносини неоднорідні за суб'єктним складом (автори, роботодавці, підприємці), за змістом, характером, сфери прояву (виробництво чи обмін). Особливість цієї діяльності, обмежує сферу прямого управлінського впливу, залишаючи його поза межами творчої діяльності. Управління повинно забезпечити створення необхідних сприятливих умов для творчої діяльності, , в тому числі і державну підтримку, реалізацію результатів такої діяльності, захист прав та законних інтересів заявників, патентовласників та інших заінтересованих осіб. Управлінський вплив у сфері промислової власності здійснюється за рахунок використання адміністративних методів, а також методів непрямого впливу, які саме спрямовані на створення умов, стимулюючих творчу діяльність.

Об'єктом державного регулювання в сфері промислової власності виступають процеси, що відбуваються в сфері творчої інтелектуальної діяльності, науки, виробництві та обміні на рівні розробки та прийняття актів регулювання, спрямованих на забезпечення розвитку вказаних сфер та їх взаємодію, при визначальній ролі наукової сфери, інтелектуальної, творчої праці. У процесі розвитку соціально-економічних процесів, що відбуваються у досліджувальній сфері об'єкт державного регулювання повинен трансформуватися в об'єкт управління.

Зміни, що відбуваються в економіці зумовлюють появу нових об'єктів промислової власності, таких як недоброросівна конкуренція, фірмові найменування, місця походження товарів та послуг, топології інтегральних схем, які вимагають створення відповідних механізмів державного впливу.

В процесі дисертаційного дослідження робиться висновок, що провідна тенденція державного управління, з урахуванням особливостей об'єкту управління у сфері промислової власності, проявляється у створенні нових органів управління у цій сфері та наділенні діючих новими функціями у зв'язку з розвитком суспільних

відносин в сфері промислової власності та розширенням сфери державного управління.

Проведений структурно-функціональний аналіз діяльності державних органів, які здійснюють управління в сфері промислової власності та характеризують суб'єкт державного управління дозволив зробити висновки: а) вони не утворюють цілісної системи органів управління у досліджувальній сфері; б) у структурному відношенні суб'єкт державного управління носить достатньо чітко окреслені межі; в) зміст функцій спеціальних органів, які покликані здійснювати державне управління саме у сфері промислової власності, потребують суттєвого уточнення та розширення, оскільки в існуючому вигляді не можуть забезпечити комплексне системне управління.

Однією з основних причин недостатньої ефективності державного впливу на досліджувальну сферу є відсутність єдиного державного механізму, який би охоплював всі стадії формування та реалізації державної політики в сфері промислової власності. Удосконалення вказаного механізму повинно здійснюватись в наступних напрямках.

По-перше, повинні враховуватись насамперед такі фактори, які впливають на ефективність системи державної охорони промислової власності: рівень розвитку ринкових відносин; недосконалість механізму охорони промислової власності, зростання правопорушень у даній сфері; відсутність координації діяльності органів законодавчої, виконавчої та судової влади у здійсненні охорони промислової власності; практику реалізації виключно відомчих інтересів у зовнішній політиці України з питань промислової власності; необхідність взаємодії з державами США та Європейського Союзу.

По-друге, державна політика у сфері наукової та науково-технічної діяльності, у сфері промислової власності повинна бути спрямована на вирішення соціально-економічних проблем суспільства. Основною умовою стійкості, надійності, ефективності будь-якої економічної системи було й залишається поєднання принципів стимулювання діяльності людей з принципом надійної охорони результатів їхньої праці, в тому числі творчої інтелектуальної праці.

По-третє, механізм формування та реалізації державної політики у сфері промислової власності, як елемент соціально-економічної

політики повинен забезпечити: 1) єдність державної політики у всіх сферах і на всіх етапах створення та охорони об'єктів промислової власності; 2) координацію діяльності структур законодавчої, виконавчої та судової влади у процесі здійснення правової охорони промислової власності; 3) стимулювання творчої діяльності шляхом сприяння фондам розвитку науки, літератури, мистецтва та професійним спілкам, формування відповідної інвестиційної, податкової, кредитної та інноваційної політики; 4) баланс інтересів трьох основних груп: а) окремих творців (авторів, винахідників), які мають виключні права на об'єкти промислової власності; б) юридичних осіб, які використовують об'єкти промислової власності на законних підставах; в) суспільства в цілому (перш за все, у галузі культурних, наукових та освітніх потреб) шляхом обмеження в чітко визначених випадках виключних прав творців; 5) розробку єдиної політики захисту інтересів України у міжнародних відносинах, включаючи зовнішньоторговельні, охорону досягнень національної науки та культури у відносинах з іноземними державами шляхом формування відповідної експортно-імпоротної політики.

Реформування державного механізму формування та реалізації державної політики в сфері промислової власності у зазначених напрямках передбачає також здійснення певних змін організаційно-структурного характеру. У главі формулюються конкретні пропозиції щодо уточнення функцій та компетенції Міннауки України, Держпатенту, галузевих міністерств у сфері промислової власності. Пропонується створення Державної експертно-консультативної науково-технічної ради, яка повинна виконувати функції офіційного консультативно-експертного органу Верховної Ради України. Результатами діяльності Ради могли б стати рекомендації з питань: розробки єдиних програм державної політики у сфері промислової власності, що передбачали б взаємодію органів державного регулювання та державного управління, а також органів, що забезпечують правовий захист; удосконалення законодавства шляхом визначення напрямів та кола суспільних відносин, що потребують державного регулювання; науково-технічним аспектам, які пов'язані з національною безпекою і міжнародними проблемами. Основними функціями Ради могли стати: визначення цілей та проблем розвитку

суспільства; систематичний аналіз державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності та підготовка рекомендацій Верховній Раді України по її коректуванню; довгострокове прогнозування виникнення можливих проблем розвитку суспільства та внесок науково-технічного потенціалу у їх вирішення.

Предметом спеціального розгляду в главі стало законодавство у сфері промислової власності. В дисертації робиться висновок, що законодавство у сфері інтелектуальної власності є самостійною галуззю законодавства України, пропонується авторське бачення співвідношення спеціального законодавства в сфері інтелектуальної власності і Цивільного кодексу України, визначаються критерії ефективності законодавства у сфері промислової власності, висловлюються пропозиції щодо створення організаційно-правового механізму захисту прав та законних інтересів суб'єктів суспільних відносин, що виникають у процесі створення та використання об'єктів промислової власності, визначаються основні напрямки розвитку законодавства у зазначеній сфері, пропонується розробка та прийняття законів України "Про службові винаходи", "Про охорону фірмових найменувань", "Про патентний суд України".

У главі другій "Удосконалення системи правової охорони промислової власності, як однієї з функцій державного регулювання та державного управління" робиться загальна структурно-функціональна характеристика державної системи захисту промислової власності; розкривається існуючий механізм адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності у сфері промислової власності; формулюються практичні рекомендації, щодо удосконалення правового регулювання юридичної відповідальності у досліджувальній сфері.

Ефективність використання об'єктів промислової власності в умовах ринкових відносин у значній мірі буде визначатися ефективністю та якістю державної системи захисту промислової власності, у тому числі і системи правової охорони прав і інтересів патентовласників, та інших заінтересованих осіб. У дисертації формулюється визначення системи правової охорони промислової власності як сукупності норм права, які встановлюють види правопорушень у даній сфері і санкції за їх скоєння, а також організаційно-правових механізмів застосування юридичної

відповідальності за скоєння вказаних правопорушень, включаючи і діяльність державних органів по розгляду спорів.

Враховуючи особливості предмету та об'єкту дисертаційного дослідження, юридична відповідальність у сфері промислової власності розглядається як один з методів державного регулювання суспільних відносин, як один з напрямків державного регулювання, як функції держави.

В роботі аналізується законодавство України, яке встановлює адміністративну відповідальність в сфері промислової власності, виявляються його недоліки, формуються практичні пропозиції щодо удосконалення механізму адміністративної відповідальності. Пропонується главу другу Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" доповнити спеціальною статтею, яка встановлювала б відповідальність за неправомірне маркування товару, аналогічно тому, як це зроблено по відношенню до копіювання зовнішнього вигляду виробів або порівняльній рекламі. Вказаний закон доцільно було б доповнити новим складом адміністративного правопорушення - підміна товарів або послуг. Об'єктивна сторона цього правопорушення могла б характеризуватися поставкою товару або пропонуванням послуг інших, ніж тих, які були замовлені під зареєстрованим товарним знаком при умові, що замовлення на товари чи послуги мало місце. Суб'єктивна сторона цього правопорушення повинна характеризуватися умислом. Кодекс України про адміністративні правопорушення також було б доцільно доповнити спеціальною статтею, яка встановлювала б відповідальність за зберігання, продаж і поставку контрафактних товарів та товарів, які маркіровані обманним шляхом. Об'єктивна сторона цього правопорушення могла б характеризуватися незаконним зберіганням контрафактних, обманним шляхом маркірованих та імітованих товарних знаків, а також продажем, упродовження в обіг, поставкою або пропозицією до поставки товарів або послуг, які мають такі знаки. Суб'єктом цього правопорушення можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи. Кваліфікаційною ознакою цього правопорушення повинна стати наявність комерційної мети у правопорушника. Відповідальність настає лише при наявності умислу.

Аналіз законодавства деяких країн світу та порівняння його з законодавством України дозволив прийти до висновку про доцільність доповнення статті 164-3 Кодекса України про адміністративні правопорушення частиною четвертою, яка передбачала б відповідальність спеціального суб'єкта за правопорушення стосовно до таких об'єктів як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів та послуг, недобросовісна конкуренція. Об'єктивна сторона цього правопорушення повинна характеризуватися здійсненням дій по розголошенню комерційної таємниці, відомостей про неопубліковані заявки на об'єкти промислової власності, а також свідомо неправдивих висновків та заключень відносно їх охороноздатності. Суб'єктом відповідальності могли б виступати експерти, патентознавці, службовці патентного відомства України, службовці інших державних органів та підприємницьких структур, які за родом своєї діяльності мають можливість отримувати відповідну інформацію. У главі пропонується також уніфікувати адміністративні санкції за адміністративні правопорушення і таким чином подолати існуюче протиріччя в адміністративному законодавстві України.

Використання комплексного системного підходу до аналізу стану та перспектив удосконалення юридичної відповідальності зумовило необхідність розглянути в роботі питання кримінальної відповідальності у сфері промислової власності та порівняти її з адміністративною відповідальністю за подібні правопорушення (при наявності одного об'єкту посягання). Вивчення законодавства України та проведення порівняльно-правового аналізу законодавства країн, де питанню захисту промислової власності приділяється значна увага, в роботі були сформульовані наступні пропозиції щодо удосконалення механізму кримінальної відповідальності у сфері промислової власності. Так, пропонується ввести спеціальний суб'єкт відповідальності (експерта, патентознавця, службовця державної патентної системи), відповідальність якого настає при умові спричинення значної шкоди, або коли зазначені особи притягалися до адміністративної відповідальності за подібні правопорушення. З метою усунення положення, при якому відповідальність, встановлена адміністративним законодавством більш сувора, ніж карні санкції кримінального законодавства, пропонується посилити санкції, а саме:

а) збільшити розмір штрафу; б) у випадку спричинення значної шкоди, передбачити, як вид покарання, позбавлення волі; в) відносно спеціального суб'єкту злочину передбачити у якості додаткової міри покарання позбавлення права на заняття визначеним видом діяльності.

У главі висловлюється думка про доцільність введення у Кримінальний кодекс України додаткових складів злочинів стосовно таких об'єктів промислової власності, як промисловий зразок та знак для товарів та послуг, а також передбачити кримінальну відповідальність за удаване маркірування, обманну імітацію, контрафакцію.

Предметом спеціального розгляду у главі стало питання про цивільно-правові засоби захисту промислової власності та їх удосконалення. За законодавством України власник охоронного документу може передати право власності на патент або надати дозвіл на використання об'єкту промислової власності. У першому випадку власник повинен укласти договір за своєю природою близький до договору купівлі-продажу, у другому - ліцензійний договір. Цивільне законодавство України не містить у собі договорів, які враховували б особливості такого предмету договору, як об'єкти промислової власності. В дисертації пропонується доповнити цивільне законодавство України відповідними видами договорів, розглядаються найбільш характерні їх порушення та даються рекомендації, щодо встановлення санкцій, в тому числі, і відшкодування моральної шкоди. Пропонується розробити спеціальну методику по визначенню вартості об'єктів промислової власності, що має особливе значення при визначенні збитків.

Створенню комплексного механізму цивільно-правової відповідальності сприяло б також значне розширення глави 40 ЦК України за рахунок включення деліктів в галузі промислової власності. Багато з них містяться у Законі України "Про захист від недобросовісної конкуренції", наприклад, такі як неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки (ст.4), купівля-продаж товарів, виконання робіт, надання послуг з примусовим асортиментом (ст.9), дескредитація господарюючого суб'єкта (підприємця) (ст.8) та інші.

У "Висновках" дисертації узагальнюються результати дослідження, робляться висновки, визначаються аспекти, які, на думку дисертанта, в певній мірі можуть сприяти подальшому розвитку зазначеної проблематики.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. До питання про ефективність законодавства у сфері інтелектуальної власності (у співавторстві). - Правова держава. - 1995. - Вип. 6. - С. 178-188.

2. Інтелектуальна власність: правовий захист. - Матеріали доповідей та тез виступів науково-практичної конференції "Національна еліта та інтелектуальний потенціал України", 20-21 травня, Львів. - Львів. - 1996. - С. 32-36.

3. Удосконалення фінансування інноваційної діяльності. - Матеріали доповідей та тез виступів науково-практичної конференції "Удосконалення діяльності об'єктів та банківської системи в Україні", 9-10 жовтня, Київ. - К. - 1995. - С. 56-61.

4. Товарні знаки: практика правової охорони (у співавторстві). - Реферативний огляд діючого законодавства України та практика його застосування. - К. - 1996. - 144-163.

5. Організаційно-правові питання реформування науки в Україні. - Правова держава. - 1996. вип.7. - С. 261-267.

6. До питання про державне регулювання інноваційної діяльності. - Матеріали щорічної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу та слухачів Академії "Проблеми теорії і практики державного управління і місцевого самоврядування", 31 травня 1996 р. - Вид-во УАДУ. - Київ. - 1996. - С. 226-228.

АННОТАЦИЯ

Карпенко А. Д. Государственное управление в сфере промышленной собственности: организационно-правовые вопросы.

Диссертация в форме рукописи на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 - теория управления; административное право и процесс; финансовое право, Киевский университет имени Тараса Шевченко, Киев, 1997.

В диссертации проводится комплексное организационно-правовое теоретико-прикладное исследование систем государственного регулирования и государственного управления в сфере промышленной собственности, определены возможные наиболее эффективные пути их дальнейшего развития и совершенствования в условиях становления рыночных отношений и гармонизации законодательства Украины в исследуемой сфере.

Ключевые слова: государственное регулирование, государственное управление, промышленная собственность, законодательство в сфере интеллектуальной собственности, государственная патентная система, ответственность в сфере промышленной собственности, правовая система защиты промышленной собственности.

THE SUMMARY

Karpenko O. D. State management of the industrial property sphere: organisational and the legal matters.

The dissertation in the form of the manuscript on academic of a scientific degree of the candidate of jurisprudence's, speciality 12.00.07 - theory of the management; the administrative right and the process; the financial right, Taras Shevchenko's Kiev University, Kiev, 1997.

The dissertation contains the complex of the following researches: the organisational and the legal, the theoretical and applied researches of systems in the of state regulation and the state management, sphere of the industrial property, possible and the most effective ways of their further development and their improvement in the conditions of the market relations establishment have been determined.

Key words: the state regulation, the state management, the industrial property, the legislation of the intellectual property, the state patent system, the responsibility in the industrial property sphere, the legal system of the industrial property protection.

AB 38.231